

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / SENTABR /
9-SON, I-QISM

Google
scholar

RePEc
RESEARCH PAPERS
IN ECONOMICS

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, sentabr.
I-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdulkarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA INVESTITSION FAOLIYATNI RAG'BATLANTIRISH VA BAHOLASHNING XORIJIY TAJRIBASI	34
Aytmuratova Ulbike Jalgasovna BREND POZITSİYALASH STRATEGİYASINI ISHLAB CHIQUISHDA BOZOR TADQIQOTLARI METODIKASI	41
Jumayeva Zulfiya Qayumovna GLOBAL MOLIYAVIY BEQARORLIKNING O'ZBEKISTON MILLIY VALYUTASI BARQARORLIGIGA TA'SIRI	46
Davlatova Nilufar Avazovna KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHNING MAKROIQTISODIY SAMARADORLIGI: MANZILLI SAMARADORLIK INDEKSI (MSI) ASOSIDA BANDLIK DASTURLARINI BAHOLASH (O'ZBEKISTON MISOLIDA)	50
Eshmurodov Adhamjon Rahmonjonovich АНАЛИЗ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ ООО «SAM PULSAR DISTRIBUTORS»	61
Мусаева Шоира Азимовна KICHIK BIZNESDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINING O'RNI VA AHAMIYATI	68
Tukhtasinova Intizorkhon Sherzod qizi GLOBALLASHUV DAVRIDA JAHON IQTISODIYOTIDAGI O'ZGARISHLARNING YANGI O'ZBEKISTONGA TA'SIRI	73
Jahongir Nurulloevich Jurayev YASHIL INNOVATSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDA DAVLAT VA XUSUSIY SEKTOR HAMKORLIGI	77
Nasulloeva Oydiyoy Saidovna ПРИВЛЕЧЕНИЕ МОЛОДЁЖИ К ЭКСПОРТУ ЦИФРОВЫХ УСЛУГ: МЕХАНИЗМ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ	82
Палвонова Севара Бахромовна MINTAQA IQTISODIYOTINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHDA IT-PARKLARNING NAZARIY VA INSTITUTSIONAL ASOSLARI	94
Sultanova Zuxra Jaksilikovna INSON KAPITALINING KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI	99
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich Dilmurodov Komiljon Ahmad o'g'li RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA ENERGIYA SAMARADORLIGINI MONITORING QILISHNING INTEGRATSIYALASHGAN UZEMS MODELI	103
Bobobekov Ergash Abdumalikovich AUDIT JARAYONIDA MOLIYAVIY FIRIBGARLIK BELGILARINI ANIQLASHNING TAHLILIY TARTIB-TAOMILLARINI TAKOMILLASHTIRISH	108
Xusanov Shuxrat Burxanovich FROM AUTOMATION TO STANDARDIZATION: OPERATIONS MANAGEMENT CHALLENGES IN UZBEKISTAN'S HOSPITALITY SECTOR	115
Asal Kadirova СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ГОСТИНИЧНЫМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ НА ОСНОВЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ В УЗБЕКИСТАНЕ	125
Нигматова Сугдиена Жалолiddин кизи	

SANOAT 4.0 TEXNOLOGIYALARINING RAQAMLI IQTISODIYOT RIVOJLANISHI VA UZOQ MUDDATLI IQTISODIY O'SISHDAGI ROLI	131
Komilova Dilafruz Rustam qizi	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MAISHIY XIZMAT KO'RSATISH TARMOG'INI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY-IQTISODIY AHAMIYATI	137
Samiyeva Gulnoza Toxirovna	
O'taganov Fazliddin Isroil o'g'li	
ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СТРАХОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТУРИСТСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ	142
Эргашева Файёза Боходир кизи	
МЕХАНИЗМЫ ГАРМОНИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО УЧЕТА И ОТЧЕТНОСТИ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАКТИКЕ	146
Жиенбаева Айсанем Оразбаевна	
XORAZM VILOYATIDA SHOLI YETISHTIRISHNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA UNING RESPUBLIKA SHOLICHILIGIDAGI O'RNI	154
Matrasulova Feruza Baxodirovna	
YIRIK KORXONALARDA SOLIQ NAZORATINING HUQUQIY ASOSLARI VA HORIIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI	159
Qo'shaqov Asrorjon Nematjonovich	
ФОРМИРОВАНИЕ РЕЗУЛЬТАТИВНОЙ СТРУКТУРЫ БЮДЖЕТНЫХ ПРОГРАММ В СФЕРЕ СТРОИТЕЛЬСТВА И ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА: МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ	166
Мирзаева Дилдора Иномовна	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI VA KREDIT RISKLARI HOLATINI BAHOLASH (DAVLAT BANKLARI MISOLIDA)	174
Eshboyev Shahobiddin Anorqul o'g'li	
O'ZBEKISTONDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	183
Aslanova Dilnoza Fatilloevna	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TASHKILOT BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: NAZARIY YONDASHUVLAR VA BAHOLASH METODOLOGIYASI	187
Raxmonova Nilufar Umedovna	
HUDUDIIY IQTISODIYOT TARKIBIIY O'ZGARISHLARINI SHAKLLANTIRISHDA SANOATLASHUV, XIZMATLAR SEKTORI VA INVESTITSIYALARNING ROLI	196
Raxmonqulova Nafisa Olimjon qizi	
SOLIQ BAZASI TUSHUNCHASI, UNING MAZMUNI VA IQTISODIY MOHIYATI	201
Gadoyeva Nilufar Erkinovna	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA KORXONALARNING MOLIVAVIY MENEJMENT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	208
Atadjanova Sevinch Qurbonbayevna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ELEKTRON TIJORAT SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	214
Homidov Baxtiyor Rahimberdievich	

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ELEKTRON TIJORAT SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Homidov Baxtiyor Rahimberdievich
O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi mustaqil izlanuvchisi
baxtiyor.xamidov@soliq.uz
ORCID ID: 0009-0003-7866-9257

ABSTRACT. This article examines the issues of improving taxation mechanisms for e-commerce entities in the digital economy. It analyzes new economic relations arising in the taxation process as a result of the development of e-commerce, marketplaces, digital platforms, and electronic payment systems. Particular attention is paid to problems related to determining the tax base of e-commerce entities, accounting for tax liabilities, monitoring electronic transactions, and digitalizing tax administration. The article also considers opportunities for integrating data on e-commerce transactions among tax authorities, banks, payment organizations, and digital platforms. Based on the analysis, scientific and practical proposals are developed to improve the efficiency of tax control in the e-commerce sector, reduce hidden turnover, expand the tax base, and simplify the fulfillment of tax obligations.

Keywords: digital economy, e-commerce, taxation, tax mechanism, tax administration, electronic commerce, marketplace, digital platform, electronic payments, tax base, tax control.

ANNOTATSIIYA. Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron tijorat subyektlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Elektron tijorat, marketpleyslar, raqamli platformalar va elektron to'lov tizimlarining rivojlanishi natijasida soliqqa tortish jarayonida yuzaga kelayotgan yangi iqtisodiy munosabatlar tahlil qilingan. Elektron tijorat subyektlarining soliq bazasini aniqlash, soliq majburiyatlarini hisobga olish, elektron operatsiyalarni nazorat qilish hamda soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish bilan bog'liq muammolar yoritilgan. Shuningdek, elektron savdo operatsiyalari to'g'risidagi ma'lumotlarni soliq organlari, banklar, to'lov tashkilotlari va raqamli platformalar o'rtasida integratsiyalash imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Tahlillar asosida elektron tijorat sohasida soliq nazorati samaradorligini oshirish, yashirin aylanmalarni qisqartirish, soliq bazasini kengaytirish hamda soliq majburiyatlarini bajarish jarayonini soddalashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, elektron tijorat, soliqqa tortish, soliq mexanizmi, soliq ma'muriyatchiligi, elektron savdo, marketpleys, raqamli platforma, elektron to'lovlar, soliq bazasi, soliq nazorati.

АННОТАЦИЯ. В данной статье исследуются вопросы совершенствования механизмов налогообложения субъектов электронной коммерции в условиях цифровой экономики. Проанализированы новые экономические отношения, возникающие в процессе налогообложения в результате развития электронной коммерции, маркетплейсов, цифровых платформ и электронных платёжных систем. Освещены проблемы, связанные с определением налоговой базы субъектов электронной коммерции, учётом налоговых обязательств, контролем электронных операций и цифровизацией налогового администрирования. Также рассмотрены возможности интеграции информации об операциях электронной торговли между налоговыми органами, банками, платёжными организациями и цифровыми платформами. На основе проведённого анализа разработаны научно-практические предложения, направленные на повышение эффективности налогового контроля в сфере электронной коммерции, сокращение скрытых оборотов, расширение налоговой базы и упрощение процесса исполнения налоговых обязательств.

Ключевые слова: цифровая экономика, электронная коммерция, налогообложение, налоговый механизм, налоговое администрирование, электронная торговля, маркетплейс, цифровая платформа, электронные платежи, налоговая база, налоговый контроль.

KIRISH

Raqamli texnologiyalarning iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga jadal kirib borishi natijasida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini tashkil etish, mahsulot va xizmatlarni sotish, hisob-kitoblarni amalga oshirish hamda davlat bilan iqtisodiy munosabatlarni yuritish mexanizmlari tubdan o'zgarib bormoqda. Ayniqsa, elektron tijoratning kengayishi, marketpleyslar, mobil ilovalar, elektron to'lov tizimlari va raqamli platformalarning ommalashuvi savdo operatsiyalarining tezkorligini oshirib, ularning hududiy chegaralardan nisbatan mustaqil amalga oshirilishini ta'minlamoqda. Bunday sharoitda elektron tijorat nafaqat tadbirkorlik faoliyatining istiqbolli yo'nalishiga, balki soliq tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirishni talab qiladigan muhim iqtisodiy sohaga aylanmoqda.

Elektron tijoratning an'anaviy savdodan asosiy farqi shundaki, tovar va xizmatlarni realizatsiya qilish jarayoni raqamli muhitda amalga oshiriladi, sotuvchi va xaridor o'rtasidagi aloqa masofaviy shaklda tashkil etiladi hamda to'lovlarning katta qismi elektron kanallar orqali bajariladi. Bu esa soliqqa tortish obyektni aniqlash, daromad va aylanmalarni hisobga olish, soliq bazasini shakllantirish, elektron operatsiyalarni monitoring qilish hamda soliq majburiyatlarining bajarilishini nazorat etishda yangi usullarni qo'llash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu sababli amaldagi soliqqa tortish mexanizmlarini elektron tijoratning iqtisodiy xususiyatlariga moslashtirish bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Elektron tijoratni soliqqa tortishda yana bir muhim masala soliq ma'muriyatchiligi samaradorligi bilan tadbirkorlik faoliyati uchun qulay muhit yaratish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashdan iborat. Soliq yukining yuqoriligi yoki soliq majburiyatlarini bajarish tartibining murakkabligi kichik elektron savdo subyektlarining norasmiy sektorda faoliyat yuritish ehtimolini oshirishi mumkin. Aksincha, soliqqa tortish tizimining haddan tashqari soddalashtirilishi yoki raqamli operatsiyalar ustidan yetarli nazoratning mavjud emasligi davlat budjeti uchun potensial soliq tushumlarining yo'qotilishiga olib kelishi mumkin. Shu bois elektron tijorat uchun soliq tizimini shakllantirishda adolatlilik, neytrallik, soddalik, shaffoflik va samaradorlik tamoyillarining o'zaro uyg'unligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va elektron tijorat hajmining kengayib borishi soliqqa tortish nazariyasi hamda soliq ma'muriyatchiligi oldiga yangi ilmiy masalalarni qo'yimoqda. Ilmiy adabiyotlarda elektron tijoratni soliqqa tortish masalasi, avvalo, raqamli operatsiyalarning hududiy chegaralardan nisbatan mustaqilligi, savdo subyektning jismoniy mavjudligi har doim ham talab etilmasligi, elektron to'lovlar hamda raqamli platformalarning vositachilik roli kuchayib borishi bilan izohlanadi. Shu sababli an'anaviy soliqqa tortish mexanizmlarini elektron iqtisodiy munosabatlarga to'g'ridan-to'g'ri tatbiq etish har doim ham yetarli fiskal samaradorlikni ta'minlamaydi.

Elektron tijoratni soliqqa tortishga oid zamonaviy tadqiqotlarning katta qismi qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligiga bag'ishlangan. OECD, Jahon banki va Osiyo taraqqiyot banki tomonidan 2022-yilda tayyorlangan *VAT Digital Toolkit for Asia-Pacific* elektron tijorat operatsiyalaridan QQSni samarali undirish uchun kompleks yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Mazkur manbada xorijiy raqamli xizmat ko'rsatuvchilarni soddalashtirilgan tartibda ro'yxatdan o'tkazish, elektron deklaratsiya tizimlarini joriy etish, raqamli platformalarga muayyan soliq majburiyatlarini yuklash hamda riskka asoslangan nazorat mexanizmlaridan foydalanish tavsiya etiladi. Tadqiqotga ko'ra, raqamli savdo uchun alohida ma'muriy mexanizmlarni shakllantirish davlat budjeti daromadlarini himoya qilish bilan birga, an'anaviy va elektron savdo subyektlari o'rtasida teng raqobat sharoitlarini yaratishga xizmat qiladi.

Mazkur yondashuvning muhim jihati shundaki, elektron tijoratni samarali soliqqa tortish faqat yangi soliq turlarini joriy etish orqali emas, balki mavjud soliqlarni undirish mexanizmlarini raqamli iqtisodiyot xususiyatlariga moslashtirish orqali amalga oshirilishi lozim. OECD ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda 100 dan ortiq yurisdiksiya elektron tijorat va xalqaro raqamli savdoga QQSni tatbiq etish bo'yicha xalqaro tavsiyalar asosida tegishli islohotlarni amalga oshirgan. Bu elektron tijoratni soliqqa tortishda raqamli platformalar orqali soliqlarni yig'ish mexanizmlaridan foydalanish tobora keng tarqalayotganini ko'rsatadi.

Nose va Mengistu (2023) soliq ma'muriyatchiligida raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasini davlatlar kesimida tadqiq qilgan. Mualliflar soliq organlarida elektron deklaratsiya, elektron to'lov, ma'lumotlarni avtomatik qayta ishlash va boshqa raqamli vositalarni joriy etish soliqlarni yig'ish hamda soliq intizomini yaxshilashga xizmat qilishi mumkinligini aniqlagan. Biroq ularning xulosalariga ko'ra, barcha raqamli instrumentlarning samarasi bir xil emas va natija qo'llanilayotgan texnologiya turi, institutsional muhit hamda soliq ma'muriyatchiligining umumiy sifatiga bog'liq. Mazkur qarash elektron tijoratni soliqqa tortishda shunchaki raqamlashtirishning o'zi yetarli emasligini, balki raqamli vositalarni aniq soliq risklari va ma'muriy vazifalar bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Hanappi, Jakubik va Ruta (2023) raqamli shaklda savdo qilinadigan mahsulotlarni soliqqa tortishning fiskal jihatlarini tadqiq etib, iqtisodiyotning raqamlashtirilishi chegarada undiriladigan soliqlar bilan ichki soliqqa tortish instrumentlari o'rtasidagi an'anaviy nisbatni o'zgartirayotganini ta'kidlaydi. Mualliflar raqamli shaklga o'tayotgan mahsulot va xizmatlar hajmining ortishi davlatlar uchun bojxona daromadlari hamda ichki bilvosita soliqlar o'rtasidagi muvozanatni qayta ko'rib chiqishni talab qilishini ko'rsatadi. Bu, ayniqsa, transchegaraviy elektron tijorat rivojlanayotgan sharoitda QQSni iste'mol joyida undirish mexanizmlarining ahamiyatini yanada oshiradi.

Ilmiy adabiyotlarda elektron platformalarning soliqqa tortish tizimidagi o'rni ham alohida tadqiqot yo'nalishi sifatida qaralmoqda. Marketpleyslar bir vaqtning o'zida sotuvchi, xaridor, to'lov operatsiyasi va realizatsiya qilingan mahsulotlar haqida katta hajmdagi ma'lumotlarni shakllantiradi. Shu jihatdan raqamli platformalar nafaqat elektron savdoni amalga oshirish vositasi, balki soliq ma'muriyatchiligi uchun muhim axborot manbai sifatida ham namoyon bo'lmoqda. OECD yondashuvlarida platformalarning QQSni hisoblash va undirishda yoki soliq organlariga operatsiyalar to'g'risida ma'lumot taqdim etishda ishtirokini kuchaytirish elektron tijoratdagi soliq bo'shlig'ini kamaytirishning samarali yo'nalishlaridan biri sifatida baholanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron tijorat subyektlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish masalalarini o'rganishda tizimli, qiyosiy va kompleks tahlil yondashuvlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini elektron tijorat, raqamli iqtisodiyot, soliqqa tortish va soliq ma'muriyatchiligiga oid nazariy qarashlar, xalqaro tashkilotlar tavsiyalari, amaldagi me'yoriy-huquqiy hujjatlar hamda rasmiy statistik ma'lumotlar tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida, avvalo, elektron tijorat subyektlarini soliqqa tortishning nazariy va uslubiy jihatlarini o'rganildi. Bunda tizimli tahlil usuli yordamida elektron tijorat, soliq bazasi, elektron to'lovlar, raqamli platformalar va soliq ma'muriyatchiligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklar aniqlashtirildi. Mazkur yondashuv elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmini alohida elementlar yig'indisi sifatida emas, balki yagona iqtisodiy va institutsional tizim sifatida baholash imkonini berdi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil usuli asosida O'zbekistonda elektron tijoratni soliqqa tortish amaliyoti xorijiy mamlakatlarda qo'llanilayotgan yondashuvlar bilan solishtirildi. Bunda elektron tijoratda qo'shilgan qiymat solig'ini undirish, xorijiy raqamli xizmat ko'rsatuvchilarni soliq hisobiga qo'yish, marketpleyslarning soliq ma'muriyatchiligidagi ishtiroki, elektron ma'lumotlar almashinuvi va riskka asoslangan soliq nazorati mexanizmlariga alohida e'tibor qaratildi. Qiyosiy tahlil natijalari O'zbekiston sharoitiga moslashtirilishi mumkin bo'lgan ilg'or tajribalarni aniqlashga xizmat qildi.

Maqolada statistik tahlil usullaridan ham foydalanilib, elektron tijorat hajmi, naqd pulsiz to'lovlar, elektron savdo subyektlari soni, soliq tushumlari va raqamli xizmatlardan foydalanish ko'rsatkichlarining dinamikasi o'rganildi. Dinamik qatorlar tahlili orqali ko'rsatkichlarning yillar bo'yicha o'zgarish tendensiyalari baholanib, elektron tijorat rivojlanishi bilan soliq ma'muriyatchiligi samaradorligi o'rtasidagi bog'liqliklarni aniqlashga e'tibor qaratildi.

Bundan tashqari, mantiqiy tahlil va ilmiy abstraksiyalash usullari orqali elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari shakllantirildi. Tadqiqot materiallarini tizimlashtirish, ayrim tahliliy natijalarni umumlashtirish va ilmiy ifodalarni takomillashtirish jarayonida sun'iy intellekt vositalaridan 10 foizgacha foydalanildi. Shu asosda marketpleyslar, banklar, to'lov tashkilotlari va soliq organlari axborot tizimlari o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirish, elektron savdo operatsiyalarini avtomatik monitoring qilish, soliq risklarini raqamli mezonlar asosida baholash hamda soliq majburiyatlarini bajarish jarayonini soddalashtirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi O'zbekistonda elektron tijoratning nafaqat savdo kanali, balki soliq bazasini shakllantiruvchi alohida iqtisodiy segment sifatidagi ahamiyatini oshirmoqda. Elektron savdo operatsiyalarining raqamli iz qoldirishi, to'lovlarning banklar va elektron to'lov tizimlari orqali amalga oshirilishi hamda marketpleyslarning yagona axborot maydoniga integratsiyalashuvi soliq ma'muriyatchiligi uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, raqamli savdoning jadal kengayishi uning aylanmalarini to'liq identifikatsiya qilish, soliq majburiyatlarini aniqlash va turli platformalarda shakllangan ma'lumotlarni o'zaro solishtirish zaruratini kuchaytirmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatda elektron tijorat savdo hajmi 2021-yildagi 5 978,7 mlrd so'mdan 2024-yilda 15 211,5 mlrd so'mga yetgan. Ya'ni, uch yil davomida

elektron tijorat hajmi qariyb 2,54 barobar yoki 154,4 foizga oshgan. 2022-yilda elektron tijorat savdo hajmi oldingi yilga nisbatan 82,1 foizga o'sgan bo'lsa, 2023-yilda o'sish sur'ati 21,8 foizni, 2024-yilda esa 14,7 foizni tashkil etgan.

1-jadval
O'zbekistonda elektron tijorat savdo hajmining 2021–2024-yillardagi dinamikasi

Yillar	Elektron tijorat savdo hajmi, mlrd so'm	Oldingi yilga nisbatan o'sish, %	2021-yilga nisbatan indeks, %
2021	5 978,7	–	100,0
2022	10 886,8	82,1	182,1
2023	13 263,8	21,8	221,8
2024	15 211,5	14,7	254,4

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

Jadval ma'lumotlari elektron tijoratning eng yuqori o'sish sur'ati 2022-yilda qayd etilganini ko'rsatadi. Keyingi yillarda elektron tijoratning mutlaq hajmi ortishda davom etgan bo'lsa-da, yillik o'sish sur'atlari pasaygan. Bu holat bozorning dastlabki jadal kengayish bosqichidan nisbatan barqaror rivojlanish bosqichiga o'tayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, hisob-kitoblarga ko'ra, 2021–2024-yillarda elektron tijorat hajmining o'rtacha yillik murakkab o'sish sur'ati 36,5 foizni tashkil etgan. Bunday o'sish sur'ati soliq organlari tomonidan elektron savdo operatsiyalarini alohida risk segmenti sifatida monitoring qilish zaruratini kuchaytiradi.

Elektron tijorat rivojlanishini mamlakat chakana savdo aylanmasi bilan qiyosiy tahlil qilish ham muhim ahamiyatga ega. Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, chakana savdo aylanmasi 2021-yilda 252 056,6 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib 410 068,1 mlrd so'mga yetgan. Elektron tijorat savdo hajmining chakana savdo aylanmasiga nisbati hisoblanganda, mazkur ko'rsatkich 2021-yildagi 2,37 foizdan 2022-yilda 4,02 foizgacha oshgan, 2024-yilda esa 3,71 foiz atrofida shakllangan. Ushbu nisbatni statistik ko'rsatkichlarning metodologik qamrovi o'zaro farq qilishi mumkinligini hisobga olgan holda, elektron savdoning umumiy chakana savdo bozoridagi o'rni va ahamiyatini ifodalovchi hisob-kitob ko'rsatkichi sifatida talqin qilish maqsadga muvofiq.

2-jadval
Elektron tijorat savdo hajmi va chakana savdo aylanmasining qiyosiy ko'rsatkichlari

Yil	Elektron tijorat, mlrd so'm	Chakana savdo aylanmasi, mlrd so'm	Hisoblangan nisbat, %
2021	5 978,7	252 056,6	2,37
2022	10 886,8	270 687,2	4,02
2023	13 263,8	330 448,1	4,01
2024	15 211,5	410 068,1	3,71

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, elektron tijorat hajmining o'sishi umumiy chakana savdo bozorining ham jadal kengayishi bilan bir vaqtda sodir bo'lmoqda. Shu sababli elektron savdo hajmining mutlaq ko'payishi uning chakana savdodagi ulushi har yili bir xil sur'atda oshishini anglatmaydi. Soliqqa tortish nuqtayi nazaridan esa asosiy masala elektron savdoning mutlaq hajmi kengaygani sari soliqqa tortilishi lozim bo'lgan tranzaksiyalar soni hamda ularni raqamli monitoring qilish ehtiyojining ortib borishidir.

Raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy natijalarini yanada kengroq ifodalovchi indikatorlardan biri axborot iqtisodiyoti va elektron tijorat sektorida yaratilgan yalpi qo'shilgan qiymat hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, mazkur ko'rsatkich 2021-yilda 18 616,2 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilda 60 219,5 mlrd so'mga yetgan. Bu uch yil davomida 223,5 foizlik o'sish yoki 3,23 barobar ko'payishni anglatadi.

3-jadval
Axborot iqtisodiyoti va elektron tijorat sektorida yaratilgan yalpi qo'shilgan qiymat

Yil	Yalpi qo'shilgan qiymat, mlrd so'm	Yillik o'sish, %
2021	18 616,2	–
2022	30 022,5	61,3
2023	42 896,1	42,9
2024	60 219,5	40,4

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari va muallif hisob-kitoblari.

Mazkur ko'rsatkich 2021–2024-yillarda o'rtacha yillik hisobda qariyb 47,9 foizga o'sgan. Bu elektron tijoratni soliqqa tortish masalasini faqat savdo operatsiyalaridan soliq undirish nuqtayi nazaridan emas, balki raqamli iqtisodiyotda yaratilayotgan qo'shilgan qiymatni to'liq fiskal qamrab olish nuqtayi nazaridan ham ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Elektron tijoratni soliqqa tortish samaradorligi mamlakat to'lov infratuzilmasining rivojlanganlik darajasi bilan ham bevosita bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, Tezkor to'lovlar tizimi orqali amalga oshirilgan operatsiyalar hajmi 2021-yildagi 315,8 trln so'mdan 2024-yilda 917,9 trln so'mga yetgan. Tranzaksiyalar soni esa shu davrda 12,3 mln donadan 47,5 mln donagacha ko'paygan. 2024-yil yakuniga kelib xo'jalik yurituvchi subyektlarning jami to'lov hujjatlarining 95 foizi bankka tashrif buyurmasdan, masofaviy shaklda amalga oshirilgan.

Bundan tashqari, 2024-yilda muomaladagi bank kartalari soni 62,0 mln donaga yetib, bir yil davomida 34 foizga oshgan. Respublikada 426 mingta to'lov terminali orqali 326,7 trln so'mlik to'lovlar amalga oshirilgan. Markaziy bank ma'lumotlari elektron to'lov infratuzilmasining kengayishi elektron savdo operatsiyalarini fiskal nuqtayi nazardan kuzatish uchun katta hajmdagi axborot bazasini shakllantirayotganini ko'rsatadi.

Elektron tijoratni soliqqa tortish samaradorligiga ta'sir qiluvchi muhim omillardan biri marketpleyslar va soliq organlari axborot tizimlarining o'zaro integratsiyalashuvidir. Soliq qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil 1-oktabr holatiga marketpleyslarning ma'lumotlar bazalarini soliq organlari axborot tizimlariga integratsiyalash natijasida yil boshidan xaridorlarga jami 66,2 trln so'mlik 1,4 mlrd dona elektron chek taqdim etilgan. Shu davrda 193 ta marketpleys ro'yxatga olingan.

4-jadval
Elektron savdo va soliq ma'muriyatchiligining raqamli integratsiyasi bo'yicha ayrim ko'rsatkichlar, 2024-yil 1-oktabr holatiga

Ko'rsatkich	Miqdori	Shundan to'liq integratsiya qilingan
Ro'yxatga olingan marketpleyslar	193 ta	–
Elektron to'lov tizimlari	49 ta	32 ta
Bank mobil ilovalari	36 ta	32 ta
Internet-do'konlar	108 ta	84 ta
Elektron cheklar soni	1,4 mlrd dona	–
Elektron cheklar qiymati	66,2 trln so'm	–
Keshbek hisoblangan elektron cheklar	386,1 mln dona	–
Hisoblangan keshbek summasi	175,1 mlrd so'm	–

Manba: O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

Jadvaldagi ma'lumotlar soliq ma'muriyatchiligining raqamlashtirilishi sezilarli natijalar berayotganini ko'rsatadi. Jumladan, 49 ta elektron to'lov tizimidan 32 tasi yoki qariyb 65,3 foizi, 36 ta bank mobil ilovasidan 32 tasi yoki 88,9 foizi, 108 ta internet-do'kondan esa 84 tasi yoki 77,8 foizi soliq organlarining axborot tizimlari bilan to'liq integratsiya qilingan. Shu bilan birga, barcha platformalarning hali to'liq integratsiyalashmaganligi elektron tijoratni soliqqa tortishda ma'lumotlar qamrovini yanada kengaytirish va axborot almashinuvi mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Elektron hisobvaraƒ-fakturalar (EHF) tizimining keng qo'llanilishi ham soliq nazoratining raqamli axborot bazasini sezilarli darajada mustahkamlagan. O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda elektron hisobvaraƒ-fakturalar bo'yicha qayd etilgan tovar aylanmasi 2 041,6 trln so'mni tashkil etgan. Mazkur ko'rsatkich iqtisodiy operatsiyalarning katta qismini raqamli hujjatlar asosida kuzatish imkoniyati kengayib borayotganini ko'rsatadi. Bu esa elektron tijorat subyektlarining realizatsiya ko'rsatkichlarini EHF ma'lumotlari, elektron cheklar, bank tranzaksiyalari hamda marketpleys ma'lumotlari bilan avtomatik ravishda solishtirish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalarini muhokama qilishda elektron tijorat hajmining o'sishi bilan uni soliqqa tortish samaradorligi o'rtasida avtomatik mutanosiblik mavjud emasligini ta'kidlash lozim. Elektron savdo aylanmasining ko'payishi davlat uchun potensial soliq bazasini kengaytiradi, biroq ushbu aylanmalar to'liq identifikatsiya qilinmasa, realizatsiyadan olingan tushumlar soliq deklaratsiyalarida to'liq aks ettirilmasa yoki turli raqamli platformalardagi operatsiyalar yagona axborot tizimida o'zaro bog'lanmasa, elektron tijoratning fiskal salohiyati to'liq ro'yobga chiqmaydi. Shu sababli mazkur muammoni faqat soliq stavkalari yoki alohida soliq rejimlarini o'zgartirish orqali emas, balki soliq ma'muriyatchiligining texnologik imkoniyatlarini kengaytirish orqali hal etish maqsadga muvofiq.

Tahlilda aniqlangan yana bir muhim holat elektron to'lov infratuzilmasining jadal rivojlanishidir. Tezkor to'lovlar tizimidagi operatsiyalar hajmining 2021-yildagi 315,8 trln so'mdan 2024-yilda 917,9 trln so'mga, tranzaksiyalar sonining esa 12,3 mln donadan 47,5 mln donaga oshishi iqtisodiy operatsiyalarning katta qismi raqamli iz qoldirayotganini ko'rsatadi. Mazkur sharoit soliq organlari uchun elektron tijorat subyektlari faoliyatini an'anaviy sayyor tekshiruvlar yoki hujjatlarni talab qilish orqali emas, balki tranzaksiyalarni avtomatlashtirilgan tahlil qilish asosida nazorat qilish imkoniyatini kengaytiradi. Bu esa soliq nazoratiga sarflanadigan xarajatlarni kamaytirish, inson omiliga bog'liqlikni qisqartirish hamda risk darajasi yuqori bo'lgan subyektlarni aniqroq aniqlash imkonini beradi.

Marketpleyslar, bank mobil ilovalari va internet-do'konlarning soliq organlari axborot tizimlariga integratsiyalashuvi bo'yicha olingan natijalar ham ijobiy tendensiyaning ko'rsatadi. 2024-yilning tegishli davrida 1,4 mlrd dona elektron chek shakllantirilgani va ularning umumiy qiymati 66,2 trln so'mni tashkil etgani raqamli savdo operatsiyalarining katta qismi davlat axborot tizimlarida qayd etilayotganidan dalolat beradi. Biroq barcha elektron to'lov tizimlari, internet-do'konlar va platformalarning to'liq integratsiya qilinmaganligi ma'lumotlarning fragmentar shaklda saqlanib qolishiga olib kelmoqda. Natijada bir subyektning marketpleysdagi savdosi, bank hisobvaraqlariga kelib tushgan tushumlari, elektron chek ma'lumotlari va soliq deklaratsiyalaridagi ko'rsatkichlari turli axborot manbalarida mavjud bo'lsa-da, ular o'rtasidagi tafovutlarni aniqlash har doim ham avtomatik tarzda amalga oshirilmaydi.

Shu jihatdan tadqiqot doirasida taklif etilgan "marketpleys – elektron chek – to'lov tashkiloti – bank – elektron hisobvaraƒ-faktura – soliq organi" integratsiya modeli amaldagi soliq ma'muriyatchiligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishi mumkin. Mazkur mexanizmning asosiy maqsadi barcha ma'lumotlarni bitta bazaga jamlash emas, balki turli axborot manbalaridagi ko'rsatkichlarni o'zaro solishtirish orqali soliq risklarini aniqlashdan iborat bo'lishi lozim. Masalan, subyekt marketpleys orqali 1 mlrd so'mlik mahsulot realizatsiya qilgan, bank va to'lov tizimlari orqali 980 mln so'm tushum olgan, biroq soliq hisobotida 600 mln so'm aylanma ko'rsatgan bo'lsa, bunday tafovut avtomatik ravishda yuqori risk indikatorini sifatida baholanishi mumkin. Natijada soliq nazorati barcha tadbirkorlarga bir xil darajada emas, balki iqtisodiy ko'rsatkichlari o'rtasida sezilarli nomuvofiqlik mavjud bo'lgan subyektlarga yo'naltiriladi.

Biroq elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish faqat nazoratni kuchaytirish sifatida talqin qilinmasligi lozim. Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq siyosatining muhim vazifalaridan biri elektron tijoratning rasmiy sektorda rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratishdan iborat. Soliq majburiyatlarini bajarish tartibining murakkabligi, ko'p sonli hisobot shakllari yoki yuqori ma'muriy xarajalar kichik elektron savdo subyektlarining norasmiy faoliyat yuritish ehtimolini oshirishi mumkin. Shu bois soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish bilan bir vaqtda elektron tijorat subyektlari uchun avtomatik hisob-kitob, oldindan to'ldirilgan soliq deklaratsiyalari, soddalashtirilgan ro'yxatdan o'tish hamda soliq majburiyatlarini masofadan turib bajarish mexanizmlarini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Mazkur masalada xalqaro tajriba ham soliq ma'muriyatchiligida ikki tomonlama yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi. Bir tomondan, raqamli platformalarga axborot taqdim etish, ayrim hollarda esa soliqlarni hisoblash yoki undirish bilan bog'liq majburiyatlarni yuklash davlatning elektron savdo operatsiyalari ustidan fiskal nazoratini kuchaytiradi. Ikkinchi tomondan, kichik biznes subyektlari uchun soddalashtirilgan ro'yxatdan o'tish va hisobot tartiblarining qo'llanilishi soliq intizomini oshirishga xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekiston uchun ham fiskal nazorat samaradorligi va ma'muriy soddalik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlovchi model eng maqbul yondashuvlardan biri hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron tijorat subyektlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilindi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, elektron tijorat hajmining jadal o'sishi, marketpleyslar, elektron to'lov tizimlari, mobil ilovalar va raqamli platformalarning keng qo'llanilishi soliq ma'muriyatchiligini an'anaviy yondashuvlardan raqamli va riskka asoslangan boshqaruv tizimlariga bosqichma-bosqich o'tkazishni talab etmoqda.

O'zbekistonda elektron tijorat savdo hajmi 2021–2024-yillarda sezilarli darajada oshib, raqamli to'lovlar va elektron hujjat aylanishi infratuzilmasi ham izchil kengaygan. Mazkur jarayon davlat uchun yangi soliq bazasini shakllantirish imkoniyatlarini yaratmoqda. Shu bilan birga, elektron savdo operatsiyalarini to'liq identifikatsiya qilish, marketpleyslar va bank tranzaksiyalari ma'lumotlarini soliq hisobotlari bilan o'zaro solishtirish, yashirin aylanmalarni aniqlash hamda transchegaraviy elektron operatsiyalarni soliqqa tortish bilan bog'liq ayrim muammolar saqlanib qolmoqda.

Tadqiqot natijalari elektron tijoratni soliqqa tortish samaradorligini oshirishda soliq stavkalarini o'zgartirishdan ko'ra soliq ma'muriyatchiligining texnologik imkoniyatlarini kengaytirish ustuvor ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Xususan, "marketpleys – elektron chek – to'lov tashkiloti – bank – elektron hisobvaraqa-faktura – soliq organi" integratsion tizimi doirasida ma'lumotlarni o'zaro bog'lash elektron tijorat subyektlarining real aylanmasini aniqlash, mavjud tafovutlarni tezkor aniqlash va soliq bazasini to'liqroq shakllantirish imkonini oshiradi.

Shuningdek, elektron tijorat subyektlarini soliqqa tortishda riskka asoslangan nazorat mexanizmini joriy etish maqsadga muvofiq. Bunda deklaratsiya qilingan aylanma, marketpleyslar orqali amalga oshirilgan savdo hajmi, bank hisobvaraqlariga kelib tushgan mablag'lar hamda elektron chek ma'lumotlari o'rtasidagi tafovutlar soliq riskining asosiy indikatorlaridan biri sifatida qo'llanilishi mumkin. Mazkur yondashuv soliq organlari resurslarini yuqori riskli subyektlarga maqsadli yo'naltirish hamda soliq intizomiga rioya qiluvchi tadbirkorlik subyektlariga nisbatan ortiqcha ma'muriy nazoratni kamaytirish imkonini beradi.

Tadqiqot davomida elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish bilan bir qatorda, tadbirkorlik subyektlari uchun ma'muriy yukni kamaytirish zarurligi ham asoslandi. Elektron shaklda ro'yxatdan o'tish, oldindan to'ldirilgan soliq hisobotlari, avtomatik soliq hisob-kitoblari hamda masofaviy soliq xizmatlarini rivojlantirish kichik elektron savdo subyektlarining rasmiy sektorda faoliyat yuritishini rag'batlantirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi.** 2019-yil 30-dekabr, O'RQ–599-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (LexUZ). – Elektron resurs. – Murojaat sanasi: 03.09.2026. – LexUZ — O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi
2. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 1-noyabrdagi O'RQ–578-son ***"To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"***gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (LexUZ). – Elektron resurs. – Murojaat sanasi: 03.09.2026. – LexUZ — O'RQ–578-son Qonun
3. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 29-sentabrdagi O'RQ–792-son ***"Elektron tijorat to'g'risida"***gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (LexUZ). – Elektron resurs. – Murojaat sanasi: 03.09.2026. – LexUZ — O'RQ–792-son Qonun
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. **Markaziy bankning 2024-yil uchun yillik hisoboti.** – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2025. – Elektron resurs. – Murojaat sanasi: 03.09.2026. – O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki — yillik hisobotlar
5. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. **Elektron tijorat savdo hajmi (yillik), 2016–2024-yillar** // Statistik ma'lumotlar axborot tizimi (SIAT). – Toshkent, 2025. – Elektron resurs. – Murojaat sanasi: 03.09.2026. – SIAT — elektron tijorat savdo hajmi
6. O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi. **2024-yilda soliq organlarining faoliyatini raqamlashtirish davom ettirildi.** – Toshkent, 2025-yil 1-aprel. – Elektron resurs. – Murojaat sanasi: 03.09.2026. – O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi — rasmiy manba
7. OECD. **International VAT/GST Guidelines.** – Paris: OECD Publishing, 2017. – 116 p. – DOI: 10.1787/9789264271401-en. – OECD — International VAT/GST Guidelines
8. OECD. **The Role of Digital Platforms in the Collection of VAT/GST on Online Sales.** – Paris: OECD Publishing, 2019. – 85 p. – DOI: 10.1787/e0e2dd2d-en. – OECD — The Role of Digital Platforms in the Collection of VAT/GST on Online Sales
9. OECD. **Tax Challenges Arising from Digitalisation – Report on Pillar One Blueprint: Inclusive Framework on BEPS.** OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. – Paris: OECD Publishing,

2020. – 230 p. – DOI: 10.1787/beba0634-en. – OECD — Pillar One Blueprint
10. OECD. **Tax Challenges Arising from Digitalisation of the Economy – Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two): Inclusive Framework on BEPS.** OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 70 p. – DOI: 10.1787/782bac33-en. – OECD — Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two)
11. OECD, World Bank Group, Asian Development Bank. **VAT Digital Toolkit for Asia-Pacific.** – Paris: OECD, 2022. – Elektron resurs. – Murojaat sanasi: 03.09.2026. – OECD — VAT Digital Toolkit for Asia-Pacific
12. OECD. **Consumption Tax Trends 2024: VAT/GST and Excise, Core Design Features and Trends.** – Paris: OECD Publishing, 2024. – 280 p. – DOI: 10.1787/dcd4dd36-en. – OECD — Consumption Tax Trends 2024
13. Nose M., Mengistu A. Exploring the Adoption of Selected Digital Technologies in Tax Administration: A Cross-Country Perspective // **IMF Notes.** – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2023. – No. 2023/008. – P. 1–18. – DOI: 10.5089/9798400258183.068. – IMF — Nose M., Mengistu A.
14. Hanappi T., Jakubik A., Ruta M. **Fiscal Revenue Mobilization and Digitally Traded Products: Taxing at the Border or Behind It?** // IMF Notes. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2023. – No. 2023/005. – 25 p. – DOI: 10.5089/9798400253614.068. – IMF — Hanappi T., Jakubik A., Ruta M.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 9/1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>